

Nagy Attila: Olvasás, könyvtár, értékrend

Olvasás

Előzmények: 1968 –2001 az Országos Széchényi Könyvtárban működött egy olvasáskutatási részleg. (Ma ennek töredéke.)

Az olvasási szokások változása

**A könyvolvasás gyakoriságának időbeli változása
(A megkérdezettek százalékában)**

	1964	1985	2000	2005
Egyet sem olvasott az utóbbi 12 hónapban	41	38	52	60,2
Egyet elolvasott az utóbbi 12 hónapban	36	22	23	7,5
Legalább egyet negyedévenként		23	13	15,9
Havonként legalább egy könyvet elolvasott	23	17	12	16,4
Összesen	100	100	100	100

Rohamosan növekszik (40% – 60%) a könyvet nem olvasók aránya, jóval kisebb mértékben, de érzékelhetően gyarapodik (12% – 16,4%) a rendszeres olvasók száma. Az egykori többségből mára kisebbség lett. Az olvasás, mint kiváltság?

A könyvet nem olvasók 80%-a számítógépet sem használ, ráadásul a rendszeresen olvasók döntő többsége (75%) pedig egyúttal az internetet munka és/vagy tájékozási, szórakozási eszközként ugyancsak igénybe veszi.

Sajtóolvasás

**A különböző típusú sajtótermékek rendszeres olvasói
4 időpontban**

(Az ország felnőtt lakosságának százalékában)

	1964	1985	2000	2005
Napilap	60	75	42	43
Hetilap	37	66	44	22
Folyóirat	23	27	15	15

1985 a nyomtatott szó iránti legfogékonyabb évek egyike – nyilvánvaló összefüggés a nagyobb társadalmi változások előszelével.

Jól látható a hetilapok keresettségének 1985-től kezdődő lassúbb, majd a 2000 és 2005 közötti években tapasztalt, drámaian felgyorsuló csökkenése: 66% – 44%– 22%-ra zsugorodása.

A folyóiratokat nem olvasók 84 százaléka számítógépet sem használ, míg ezt a sajtóterméket rendszeresen forgatók többsége (54%) a számítógépek világával is közeli kapcsolatban van.

Vagyis félreérthetetlenül kirajzolódik a társadalom kulturális kettészakadásának riasztó tendenciája.

Könyvtárhasználat

**A könyvtári tagok arányának időbeli alakulása
(A megkérdezettek százalékában)**

	1964	1985	2000	2005
Soha nem volt könyvtári tag	82	37,7	54,6	44,7
Most nem, de régebben az volt		44,6	33,7	43,8
Jelenleg is tag: egy könyvtárban	18	14,6	9,9	9,2
Jelenleg is tag: több könyvtárban		3,1	1,8	2,3
Összesen	100	100	100	100

A beiratkozott olvasói arányok (18-11,5%), jelentős csökkenése 4 évtizedes távlatban félreérthetetlen, miközben a felnőtt népesség iskolázottsági mutatói jelentősen javultak, s a már emlegetett közép és felsőfokú oktatási intézményeket aktuálisan látogatók létszáma többszörösére emelkedett a mögöttünk lévő 20 évben.

Miért nem mutatkozik ennek pozitív hatása a fenti táblázatban? A válaszokat legalább két oldalról kell majd nagyon árnyaltan megfogalmazni.

Tömegoktatás? A 18-29 évesek csaknem 30%-a még soha nem volt beiratkozott könyvtári olvasó! A hazánkban élő cigányok 71%-a még sohasem volt bármely könyvtár regisztrált használója, mindössze 3% mondja magát könyvtárhasználónak. Ők milyen iskolákba jártak?

Könyvtárfejlesztési stratégiák?

A soha könyvtárba még be nem iratkozottak döntő többsége, 83 százaléka internetezni sem szokott, s ugyanekkor (2005) az egy időben, több könyvtárban is bejegyzett olvasóként számon tartott kérdeztjeink 86 százaléka vallotta magát több, kevesebb rendszerességgel internetezőnek.

Milyen könyvtári szolgáltatásokat szokott igénybe venni?

(A könyvtárhasználók százalékában)

Tevékenységek	1985*	2000	2005
	%	%	%
1. Könyvkölcsönzés	97,7	–	88,2
2. Helyben olvasás	38	25,8	30,1
3. Fénymásolás	15,4	–	19,6
4. Számítógép-használat	–	5,2	19,2
5. Tájékoztatást, segítséget kér a könyvtárostól	56,9	14,6	17,1
6. Más könyvtári dokumentum kölcsönzése (folyóirat, videó, DVD)	–	–	15,3
7. Rendezvényt látogat	31,7	1	7,3
8. Vizuális dok. használata (videó, DVD) helyben	2	12,1	5,5
9. Hanganyagok használata helyben	15	12	2,6
10. Egyéb	14	–	2,1

Drámai módon (57%-ról 17%-ra), több mint harmadára csökkent a könyvtáros szakemberek segítségének kérése.

Felkészületlenebbek? Ennyivel okosabb a mai olvasó? Vagy már ennyivel kevesebben vannak, tehát nehezebben megszólíthatók?

Jó negyedére csökkent a rendezvényeket látogatók száma (31,7%-7,3%)! Mindez „A Nagy Könyv”. akciók sűrűjének idején, 2005. szept. 15 és okt.16. közötti hetekben. A kölcsönzés mellett csökken a helyben olvasás.

Egyértelmű emelkedő ágat főként a számítógép-használata, kisebb arányban a fénymásolás, valamint a más könyvtári, főként vizuális (korábban nem kérdezt?) dokumentumok (videó és DVD) helyben használata, kölcsönzése jelez.

A kisebbség számára „szakemberek és gépek”, a többség esetében „sem szakemberek, sem gépek” nem állnak rendelkezésre a tanulási, munkahelyi, netán magánéleti problémáik megoldásában.

Vagyis a kulturális előnyök (a kisebbség oldalán), és a hátrányok halmozódása (a többség esetében), látványosan polarizálja társadalmunk jelentős részét. Egyszerűbben szólva, az egyes társadalmi rétegek közötti, korábban is meglévő kulturális távolságok, szakadékszerűen mélyülnek és szélesednek.

Értékrend

(Mit olvasunk és milyen motívumokkal?)

A legutóbbi, illetve a jelenlegi olvasmányok összetétele eltérő években¹, – a művek stílusa-jellege szerint
(A könyv olvasók százalékában)

A legutóbbi olvasmányok stílusa-jellege	1978	1985	1996	2000	2005
Romantikus (Hugo, Jókai Bronte stb.)	12	8	2	3	4
Klasszikus realista (19. század és korábbi: Balzac, Tolsztoj, Dickens, Shakespeare stb.)	8	8	5	3	6
20. századi realista (Móricz, Molnár F. Tamási Á. stb.)	21	18	17	17	19
Modern (esztétikailag értékes: Bulgakov, Ady, Bodor Ádám stb.)	5	5	3	3	4
Szórakoztató irodalom (krimi, kalandregény, bestseller: Brown, Cook, King, Steel, Lőrincz L. L.)	29	35	41	42	34
Ismeretközlő (non-fiction)	20	25	31	31	29
Nem megállapítható	5	1	2	1	4
Összesen	100	100	100	100	100

¹ Az 1978-as, 1985-ös és 2000-es vizsgálatokat Gereben Ferenc, míg az 1996-os és 2005-es kutatásokat magunk végeztük.

Jól érzékelhető tendenciák rajzolódnak ki: a romantika és a klasszikusok visszaszorulása, a kortárs, esztétikailag értékes művek alacsony értékelése, a direkt szórakoztató, valamint az ismeretközlő olvasmányok növekvő keresettsége.

A 2005-ös adatok némi magyarázatra szorulnak. Az adatfelvétel heteiben zajlottak az úgynevezett „Nagy Könyv” televíziós akciók az országos főadón, a legnézettebb esti időben. (Ennek eredménye – a legjobb 12! – egyértelműen bizonyítja, hogy főként az iskolai kötelező olvasmányok, a nemzeti és külföldi klasszikusok népszerűségét sikerült, főként a könyvtárak segítségével, főként a fiatalok körében, feltehetően átmenetileg megerősíteni.

Az országos tendenciákat két értékrendi mozzanattal tudjuk árnyalni.

- a) Olvasmányszerkezet és vallásosság,
- b) Olvasmányszerkezet és pártpreferenciák, ez utóbbi külön hangsúlyt kap a legfiatalabbak korosztályok (18-39 évesek) körében.

Mennyire vallásos Ön?

(A válaszok megoszlása a kérdezettek százalékában)

	1987	1991	2005
Vallásos vagyok a magam módján	46	53	55
Vallásos vagyok, az egyház tanításait követem	13	16	12
Összesen	59	69	67

Ez utóbbi táblázatunk csupán annak bizonyítéka, hogy pusztán a szabadság visszanyerése (t. i. a szovjet csapatok távozása), nem hozta meg a vallási élet látványos újjászületését. A maguk módján vallásosak jóval többen lettek (46%-55%), de már az egyházuk tanításait követők nagyságrendje rezzenéstelenül 10% körül stabilizálódott.

Az utolsó olvasmányok stílusa nemenként és a vallásos attitűd

(A válaszolók száma, illetve oszloponkénti százalékos megoszlás)

Stílus	Nem vallásos		Nem tudja		A maga módján v.		Egyházasan vallásos		Összesen	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Nem olvas, %:	6,34	3,96	0,00	0,00	5,07	4,14	1,64	4,42	4,99	4,02
Romantika (XIX. sz.): V. Hugo, Jókai, Bronte. %	2,44	2,64	10,53	4,55	2,03	4,36	1,64	6,19	2,41	4,14
Realista (XIX. sz. és ko-rábbi): Balzac, Tolsztoj, %:	3,90	5,29	10,53	4,55	4,39	5,88	13,11	11,50	5,34	6,46
XX. sz. realista: Móricz, Molnár F. Tamási Á.:%:	16,10	19,82	10,53	27,27	15,54	20,48	29,51	21,24	17,04	20,58
(Értékes) modern: Bulgakov, Ady, Bodor Á., stb %	6,34	4,41	15,79	9,09	4,05	2,61	3,28	5,31	5,16	3,65
Szórakoztató lektúr, best-seller, Cook, King, Steel.%:	34,15	40,97	10,53	31,82	30,41	38,56	18,03	22,12	29,78	36,78
Ismeretteresztés, útleírás, emlékirat %	17,56	12,78	15,79	9,09	22,30	13,51	18,03	14,16	19,97	13,28
Szakkönyv, tudományos %	8,78	5,29	21,05	9,09	11,15	2,83	13,11	5,31	10,84	4,02
Vallásos irodalom: Biblia, egyéb %:	0	0	0	0	1,35	1,31	1,64	7,08	0,86	1,71
Áltudomány: Nemere, életmód, ezotéria %:	4,39	4,85	5,26	4,55	3,72	6,32	0	2,65	3,61	5,36
Összesen										
Fő	205	227	19	22	296	459	61	113	581	821
%	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Elsőként a jobb alsó, utolsó két cellát kell értelmezni 581 férfival szemben mintánkban 821 nő mondta magát könyvolvasónak, s egyúttal a vallásra utaló kérdéseinkre is felelt.

Nem vallásos 2005 férfi és 227 nő, egyházián vallásos egyúttal könyvolvasó 61 férfi és 113 nő! (1:2 a nők javára!)

Az öntudatosan nem vallásosak egyetlen kategóriában mutatnak kiemelkedő, mindenkit megelőző eredményt: az ide tartozó nők 41 százaléka a lektúr kategóriából választotta utolsó olvasmányait. Szemben az egyházián vallásos nők 22%-os képviselésével! (Ugyancsak figyelemre méltó az említett kategóriák férfiaitól származó adatainak egybevetése is: 34% kontra 18%.)

Az 55%-os többséget képviselő, maguk módján vallásosak szinte szükségképpen az átlagot jelenítik meg. Ellentétben az egyházián vallásos csoporttal, ahol a leglátványosabb a tartózkodás a kortárs lektúr olvasásától, valamint kisebb részben az áltudományos könyvek kedvelésétől.

Az egyházuk tanításait követők csoportjából leginkább a férfiak említik a XX. század realista, klasszikus alkotásokat (29,51%), valamint a szakkönyveket (13,11%), míg a hölgyek a vallásos művek (7,81%) olvasásában jeleskednek.

Tehát jól érzékelhetően eltérő férfias és nőies profilok, de egy határozott, a tradicionális és racionális értékekhez, s egyúttal a transzcendenciához kötődő értékrendszer körvonalai. Mindez az egyház tanításainak követéséről szóbeli tanúbizonyságot tevők oldalán. (Végső soron kisebb ingadozásokkal mindkét nem esetében igazak a legutóbb jelzett eltérések.)

A fentieket csak némileg árnyalhatja, hogy kizárólag a nem vallásos férfiak érezhetően jobban vonzódnak a kortársi, esztétikailag értékesebb irodalomhoz, mint az egyházián módon vallásosak.

Nem fárasztjuk a hallgatóságot egy újabb adathalmaz bemutatásával, csupán jelezzük, hogy az előbbieken jelzett tendenciák még egyértelműbben, élesebben rajzolódnak ki, ha kizárólag a 18-39 éves korosztályok válaszait értelmezzük.

(Néhány esetben – például a teljes bizonytalanságot vállalóknál – a feltűnően alacsony elemszám miatt nem lehet az eredményeket megbízhatóan értelmezni.)

Az utolsó olvasmány stílusa, pártválasztás a 18-39 évesek korcsoportjában

(A válaszolók száma, illetve oszloponkénti százalékos megoszlás)

	MSZP Fides	
	,	Z,
Nem olvas, ill. olvas, de nincs megnevezett olvasmány	fő 4	7
	%	3,67 3,30
Romantikus (XIX. sz.): V. Hugo, Jókai, Bronte	fő 3	4
	%	2,75 1,89
Realista, klasszikus (XIX. sz. és korábbi): Balzac, Tolsztoj, Dickens	fő 7	12
	%	6,42 5,66
XX. sz. realista: Móricz, Molnár F. Tamási Á.	fő 21	36
	%	19,27 16,98
(Értékes) modern: Bulgakov, Ady, Bodor Ádám,	fő 2	12
	%	1,83 5,66
Szórakoztató (lektűr, bestseller stb.): Cook, King, Steel,	fő 47	87
	%	43,12 41,04
Ismeretterjesztő, útleírás, emlékirat, stb..	fő 9	31
	%	8,26 14,62
Szakkönyv, tudományos mű	fő 6	12
	%	5,50 5,66
Vallásos irodalom: Biblia és egyéb,	fő 0	2
	%	0,00 0,94
Áltudomány: Nemere, életmód, ezotéria	főt 10	9
	%	9,17 4,25
Összesen	fő 109	212
	%	100 100

A kortárs értékes irodalom keresettségére a legutóbbi olvasmányok listájában az MSZP-re szavazók között 1,83%, Fideszt előnyben részesítők körében pedig már 5,66%, miközben az országos átlag 4,2! Tehát ebben a tekintetben is jól érzékelhetően szóródik a mezőny.

A fentieknél jelentősebb mértékű különbséget csupán az ismeretterjesztő művek olvasottságában találtunk. MSZP: 8,26% – Fidesz: 14,62%. S szinte ez utóbbi kategória ellenpróbáját jelzi az áltudományos művek keresettség arányaiban mutatkozó, ugyancsak karakteres adat pár: MSZP: 9,17%, kontra Fidesz: 4,25%!

Mindent összevetve, legutóbbi tételünk (olvasói ízlés és értékrend) esetében a vallásos érzület valamint a Fideszes szimpátia érzékelhetően nagyobb esélyt nyújt az ítélő erő, a tisztánlátás, a kiművelt esztétikai érzékenység meglétére, mint ezek hiánya, ellentéte.

Hangsúlyozzuk, hogy előadásunk első, nagyobbik része inkább folyamatok bemutatására volt alkalmas, míg ez a legutóbbi két táblázat csupán egy „pillanatfelvétel” (2005. szept. 16 – okt.15.) eredményeit tükrözi.